
DOI: <https://doi.org/10.34768/r1.2023.v491.16>

Mirosław Bobek*

Wyższa Szkoła Pedagogiczno-Techniczna w Koninie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3462-8552>

e-mail: bobekm@wp.pl

SZKOLNICTWO ZAWODOWE PO DEKADZIE MODERNIZACJI

VOCATIONAL EDUCATION: TEN YEARS AFTER MODERNISATION

Keywords: vocational education, educational platform, dual system, labor market, profession, vocational school.

The premise for writing the article is a discussion of the state of education, and in this case of its important link, i.e. vocational education. Vocational education aspects in the era of reconstruction are emphasized, and subsequent stages and conditions related to the implementation of the dual training model are taken into account. Based on the analysis of documents, the author presents recommendations for the perception of vocational school as a school of positive choice which responds to the needs of the labor market. The imposed social framework has fundamental implications for the achievement of the goals of vocational education of students of Level 1 vocational school, who under these specific conditions must be prepared to perform vocational tasks in a dynamically changing environment. They are decisive for the creation of information- and knowledge-based opportunities for both teachers and students. Therefore, the conditions in which vocational training takes place are taken into consideration in determining the strategy of educational activities. Solutions adopted for teaching theoretical

***Mirosław Bobek** – doktor nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika; zainteresowania naukowe: kształcenie zawodowe, dydaktyka przedmiotów zawodowych, technologia informacyjno-komunikacyjna w edukacji zawodowej, bezpieczeństwo i higiena pracy.

vocational preparation subjects and practical vocational training in real working conditions are discussed.

SZKOLNICTWO ZAWODOWE PO DEKADZIE MODERNIZACJI

Słowa kluczowe: edukacja zawodowa, platforma edukacyjna, system dualny, rynek pracy, zawód, szkoła branżowa.

Przesłanką do napisania artykułu jest dyskurs nad stanem edukacji, a w tym przypadku jej ważnego ogniwa, jakim jest szkolnictwo zawodowe. Akcentując aspekty edukacji zawodowej w dobie przebudowy, uwzględniono kolejne etapy i uwarunkowania związane z wdrażaniem modelu kształcenia dualnego. Na podstawie analiz dokumentów zaprezentowano wskazania sugerujące postrzeganie szkoły zawodowej jako szkoły pozytywnego wyboru i odpowiadającej na potrzeby rynku pracy. Narzucone ramy społeczne mają zasadnicze implikacje dla realizacji celów edukacji zawodowej uczniów szkoły branżowej I stopnia, którzy w tych szczególnych warunkach muszą zostać przygotowani do wykonywania zadań zawodowych w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu. Szkoły te mają decydujące znaczenie dla tworzenia możliwości opartych na informacji i wiedzy zarówno dla nauczycieli, a także dla uczniów. Dlatego uwzględniono warunki, w jakich przebiega nauka zawodu wyznaczając strategię działań edukacyjnych. Omówiono przyjęte rozwiązania prowadzenia zajęć z teoretycznych przedmiotów przygotowania zawodowego i praktycznej nauki zawodu w rzeczywistych warunkach pracy.

Wprowadzenie

Minęła dekada od kiedy w drugim dziesięcioleciu XXI wieku podjęto działania związane z reformą szkolnictwa zawodowego. Zadaniem nowoczesnej szkoły zawodowej powinno być (i jest) przygotowanie absolwenta do mobilności i elastycznego funkcjonowania na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy. Dlatego, aby sprostać tym wyzwaniom, szkoły prowadzące kształcenie zawodowe muszą współpracować z pracodawcami w różnych obszarach. Uczniowie w trakcie nauki w szkole rozwijają wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne, które potem doskonalą podczas praktycznej nauki zawodu u pracodawcy. Jak zauważa Barbara Baraniak (2007, s. 137.), brak całościowych reform w szkolnictwie zawodowym wynikał nie tylko z braku jasnej docelowej wizji tego segmentu, sektora edukacyjnego, ale także z bardzo

niskich nakładów finansowych na całą edukację (szkolnictwo zawodowe jest droższe niż szkolnictwo ogólnokształcące) oraz zachowawczości instytucji edukacyjnych.

Kształcenie zawodowe jest bardzo ważnym ogniwem współczesnej oświaty, w minionych latach było często niedoceniane, traktowane jako gorszy tor edukacji, jednak obecnie nabiera coraz większego znaczenia. W wyniku przemian, tempa i zakresu modernizacji polskiej gospodarki, rola kształcenia związanego z przygotowaniem ludzi do wykonywania różnych zawodów jest znacząca, szczególnie w kontekście obecnych i perspektywicznych wyzwań rynku pracy. Znaczącą rolę w dostosowaniu kształcenia zawodowego do tych wyzwań i potrzeb współczesnego rynku pracy odgrywają nauczyciele, przede wszystkim nauczyciele przedmiotów zawodowych. To od nich oczekuje się przekazania przyszłym absolwentom szkolnej edukacji zawodowej nie tylko wiedzy i stosownych kwalifikacji zawodowych, ale także wyposażenia ich w cechy pożądane zarówno w życiu, jak i na rynku pracy, tak aby byli oni – w kontekście dokonujących się współcześnie przeobrażeń – bardziej elastyczni i mobilni.

Nowoczesne szkolnictwo zawodowe, dzisiaj oparte na systemie dualnym wykorzystującym potencjał zakładów szkolących (również rzemieślniczych), może znacząco przyczynić się do podnoszenia kultury pracy uczniów poprzez odwoływanie się do najnowocześniejszej i aktualnej wiedzy oraz wyposażanie w nią i przysposabianie do wykonywania konkretnych zadań zawodowych, a to z kolei wiąże się z wyposażaniem uczących się w konkretne umiejętności zawodowe. W tym zakresie niezależnie od nauczanego zawodu niezbędne staje się podnoszenie poziomu wiedzy technicznej i kształtowanie umiejętności technicznych, a co za tym idzie podnoszenie kultury pracy. Dlatego współczesna szkoła zawodowa (branżowa szkoła I stopnia) w swoich założeniach powinna realizować (i realizuje) kształcenie zawodowe o coraz wyższej jakości, które między innymi: kształtuje odpowiednie kompetencje zawodowe opisane w podstawach programowych kształcenia w zawodach; rozwija kompetencje personalne i społeczne niezbędne do zdobywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych; dostosowuje kierunki i efekty kształcenia do wymogów rynku pracy.

Działania nad poprawą szkolnictwa zawodowego

Począwszy od roku 2012 Ministerstwo Edukacji Narodowej rozpoczęło wprowadzanie zmian w systemie szkolnictwa zawodowego, które objęły m.in.: zmianę struktury szkolnictwa zawodowego, modyfikację klasyfikacji zawodów. Zostały wdrożone zmodernizowane podstawy kształcenia zawodowego oraz nastąpiło ujednoczenie systemu egzaminów potwierdzających kwa-

lifikacje zawodowe. W 2015 roku weszło w życie rozporządzenie dotyczące systemu kształcenia dualnego, które zakłada, że kształcenie teoretyczne i ogólne odbywa się w szkole, natomiast umiejętności praktyczne uczniowie zdobywają u pracodawców (Bobek 2018).

Następna zmiana w systemie szkolnictwa zawodowego wprowadzona została w życie od 1 września 2017 roku, w związku z uchwaleniem Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 roku „Prawo oświatowe” (Dz.U. 2017, poz. 59). Ustawa ta nie tylko zlikwidowała gimnazja, ale również wprowadziła zmiany w systemie szkolnictwa zawodowego. Najistotniejszą zmianą, która wynika z zapisów ustawy, było wprowadzenie w miejsce zasadniczych szkół zawodowych – szkół branżowych I stopnia od 2017 roku, a od 2020 roku szkół branżowych II stopnia.

Wprowadzając i uzasadniając zmiany w systemie szkolnictwa zawodowego, ustawodawca wskazuje, że obecnie niedostosowane jest ono do potrzeb rynku pracy, a ponadto zasadnicze szkoły zawodowe były negatywnie postrzegane – jako szkoły gorszego wyboru. Podjęcie wyzwań rozwojowych, które stoją przed szkolnictwem zawodowym, to nie tylko poprawa popularności kształcenia zawodowego wśród młodzieży, ale przede wszystkim dostosowywanie się do potrzeb zmieniającego się rynku pracy oraz adaptacja do zmniejszającej się liczby uczniów, będącej skutkiem niekorzystnych procesów demograficznych. Warto podkreślić, iż „Zgodnie z prognozami w ciągu najbliższej dekady, ze względu na mniejszy przyrost naturalny (kryzys demograficzny), będzie coraz mniej pracowników, dlatego niektóre branże czeka walka o talenty. Dynamiczny rozwój techniki i technologii będzie dalszym ciągu skutkował tym, że kompetencje pracowników szybciej będą się dezaktualizować, zaś część prac będzie wykonywana przez roboty. Dlatego też pracodawcy coraz większą wagę będą przykładać do kwalifikacji specjalistycznych oraz kompetencji miękkich, w tym np. zdolności przywódczych, umiejętności koncentracji (skupienia się), czy zdolności budowania poczucia sensu w pracy” (Baron-Polańczyk, Klementowska 2017).

Ministerstwo Edukacji i Nauki ogłasza każdego roku, do 1 lutego, prognozę w drodze obwieszczenia w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”. W dokumencie, oprócz zapotrzebowania na krajowym rynku pracy, przedstawiony jest również wykaz potrzebnych zawodów w poszczególnych województwach. Za cel prognozy przyjęto wskazanie, w jakim kierunku powinna rozwijać się oferta szkolnictwa branżowego. Prognoza zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym i wojewódzkim rynku pracy obejmuje: część I określającą cele i zakres oddziaływania prognozy; część II określającą prognozę zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym

rynku pracy; część III określającą prognozę zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na wojewódzkim rynku pracy. Dokument stanowi syntetyczne ujęcie różnych źródeł opisujących tendencje na rynku pracy w kontekście strategii rozwoju państwa i regionów, a także określa zapotrzebowanie na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na wojewódzkim rynku pracy, stanowi uporządkowane alfabetycznie wykazy zawodów szkolnictwa branżowego, dla których prognozowane jest istotne i umiarkowane zapotrzebowanie na pracowników na poszczególnych wojewódzkich rynkach pracy.

Aby określić poziom i strukturę kształcenia zawodowego niezbędne jest wskazanie, jakie zawody na lokalnym rynku pracy są deficytowe, jakie nadwyżkowe, a jakie wykazują równowagę (Kabaj 1998). Prognoza tworzona jest na podstawie zaproponowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych (IBE) oprzyrządowania analitycznego. Pakiet rekomendacji wprowadzono na podstawie przeprowadzonych analiz i opracowań referencyjnych. Prognoza daje syntetyczne ujęcie różnych źródeł opisujących tendencje na rynku pracy w kontekście strategii rozwoju państwa i regionów. Celem jej opracowania jest dopasowanie oferty szkolnictwa branżowego do potrzeb krajowego i wojewódzkiego rynku pracy.

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 18 stycznia 2023 zmieniające rozporządzenie w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. z dnia 26 stycznia 2023, poz. 183) wprowadza do systemu oświaty aż dziewięć nowych zawodów.

System kształcenia zawodowego

Podstawowym założeniem do optymalizacji systemu kształcenia zawodowego jest wprowadzenie systemu kształcenia dualnego. Zdaniem Mieczysława Kabaja, stosowanie w takich krajach jak: Niemcy, Austria, Szwajcaria, Norwegia, Francja na wielką skalę dualnego kształcenia przyczynia się do obniżenia poziomu bezrobocia wśród młodzieży (Kabaj 2000). Dualny system zawodowy opiera się na trzech filarach (które stanowią o efektywności kształcenia): dobre przygotowanie teoretyczne, związane z wiedzą zawodową umożliwiającą wykonywanie różnych zawodów o szerokim profilu; dobre przygotowanie praktyczne do sprawnego wykonywania określonych prac, specjalności, czynności i zadań; dobre przygotowanie społeczne związane z wyposażeniem uczniów w wiedzę z zakresu znajomości stosunków pracy w przedsiębiorstwie, organizacji stanowisk pracy, znajomości i respektowania określonych hierarchii i dyscypliny w miejscu pracy.

Model kształcenia zawodowego przemiennego (dualnego) opiera się na ścisłej współpracy dwóch partnerów: przedsiębiorstwa oraz szkoły zawodowej. Zakład pracy i szkoła dzielą między siebie obowiązki związane z kształceniem uczniów. W szkole prowadzona jest nauka teoretycznych przedmiotów zawodowych, a przedsiębiorstwo (zakład pracy, w tym rzemieślniczy) przejmuje odpowiedzialność za kształcenie praktyczne. Uczniowie spędzają w zakładzie pracy kilka dni w tygodniu, w rzeczywistym środowisku pracy, gdzie uczą się i wykonują zadania podobne do tych, którymi będą zajmować się w przyszłości, gdy już zostaną pełnoprawnymi pracownikami firmy. Uczeń odbywający naukę w przedsiębiorstwie (w zakładzie rzemieślniczym) jest od samego początku traktowany jako część zespołu i ma status pracownika młodocianego. Za swoją pracę otrzymuje wynagrodzenie, które w kolejnych latach nauki zwiększa się (I rok nauki – 8%; II rok nauki – 9%; III rok nauki – 10% średniej płacy w kraju). Jest to związane między innymi z tym, że w każdym kolejnym roku uczeń zdobywa większe doświadczenie, a co za tym idzie, swoją pracą w realny sposób wspiera firmę i pracuje na jej wynik. Dlatego kształcenie zawodowe powinno być traktowane nie jako koszt dla firmy, ale inwestycja, która z czasem procentuje.

Nieco inny model kształcenia dualnego występuje w rzemiośle, które oparte jest na wielowiekowej tradycji rzemieślniczej. W tym kontekście uczeń wybiera sobie zawód, a co za tym idzie zakład rzemieślniczy i mistrza szkolącego, stając się pracownikiem młodocianym – wchodząc tym samym na otwarty rynek pracy. Dzięki systemowi przemiennej (dualnej), rzemieślniczy model kształcenia zawodowego odpowiada na potrzeby rynku pracy i prowadzi do likwidacji bezrobocia wśród ludzi młodych, gdyż znajdują się oni już na otwartym rynku pracy, mając status pracownika młodocianego. Dualne kształcenie zawodowe staje się ważnym elementem systemu oświaty i jest odpowiedzią na takie problemy jak: niedobór wykwalifikowanych pracowników lub niedopasowanie kwalifikacji pracowników do potrzeb zakładu pracy. Wdrażana od 1 września 2017 roku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej reforma kształcenia zawodowego zakłada wiele pozytywnych zmian, które mogą korzystnie zmienić kształcenie zawodowe, a przede wszystkim przygotować absolwentów szkół zawodowych nie tylko do potrzeb zmieniającego się rynku pracy, ale też do zmieniającego się kraju, świata, życia zawodowego. Pierwszego września 2017 roku w miejsce dotychczasowych zasadniczych szkół zawodowych, kojarzących się z niską jakością kształcenia, powstały trzyletnie branżowe szkoły I stopnia przygotowujące uczniów do uzyskania dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe oraz uzyskanie wykształcenia zasadniczego branżowego. Kształcenie w branżowej szkole I stopnia odbywa się w zawodach ujętych w klasy-

fikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, dla których przewidziano kształcenie w tym typie szkoły. Zawody przyporządkowane do tego typu szkoły są zawodami jednokwalifikacyjnymi, a część z nich ma kwalifikację wspólną z zawodem nauczonym na poziomie branżowej szkoły II stopnia. Zatem absolwenci branżowej szkoły I stopnia mogą kontynuować naukę w branżowej szkole II stopnia w celu uzyskania dyplomu technika oraz wykształcenia średniego branżowego. Pierwsi absolwenci ukończyli branżową szkołę I stopnia w 2020 roku, dlatego utworzono od roku szkolnego 2020/2021 dwuletnią branżową szkołę II stopnia.

Podstawą do zmiany w kształceniu zawodowym jest: Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 60), która określa, iż od 1 września 2017 roku w systemie oświaty kształcenie w zawodach prowadzone będzie przez następujące szkoły: 3-letnia branżowa szkoła I stopnia dla młodzieży (w miejsce zasadniczych szkół zawodowych); 5-letnie technikum dla młodzieży; szkoła policealna. Tak więc z dniem 1 września 2019 roku rozpoczęło się kształcenie w 5-letnim technikum dla młodzieży, natomiast od 1 września 2020 roku rozpoczęła działalność branżowa szkoła II stopnia, przeznaczona dla absolwentów branżowej szkoły I stopnia. Kształcenie w branżowej szkole I stopnia odbywa się w zawodach ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, dla których przewidziano kształcenie w tym typie szkoły. W branżowej szkole I stopnia zachowane zostały dotychczasowe klasy wielozawodowe. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, określoną w nowych przepisach stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2017/2018.

Klasyfikację zawodów szkolnictwa zawodowego, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 46 ust. 1 ustawy „Prawo oświatowe” stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2017/2018 w: 1. klasach I branżowej szkoły I stopnia, 2. klasach I dotychczasowego czteroletniego technikum, 3. semestrach I szkoły policealnej. Klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego stanowi usystematyzowany układ tabelaryczny, który obejmuje: nazwy zawodów nauczanych w systemie oświaty; określenie poziomów Polskiej Ramy Kwalifikacji dla kwalifikacji pełnych; ustalenie wnioskodawców – ministrów, na wnioski których wprowadzono zawody do klasyfikacji; zakreślenie obszarów kształcenia, do których są przypisane poszczególne zawody; wykazanie typów szkół ponadpodstawowych, w których może odbywać się kształcenie w danym zawodzie; nazwy kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie lub brak wyodrębnienia kwalifikacji w zawodzie (zawody szkolnictwa artystycznego); przypisanie poziomów Polskiej Ramy Kwalifikacji dla kwalifikacji częściowych; określenie możliwości prowadzenia kształcenia na kwalifikacyjnych

kursach zawodowych w zakresie kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie; szczególne uwarunkowania lub ograniczenia związane z kształceniem w danym zawodzie, zawarte we wnioskach ministrów właściwych w zakresie zawodów.

W klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego zostały wskazane obszary kształcenia, do których są przypisane poszczególne zawody. Obszary kształcenia obejmują zawody pogrupowane pod względem wspólnych lub zbliżonych kwalifikacji wymaganych do realizacji zadań zawodowych w obrębie danego zawodu. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 2019 roku w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego obowiązuje od 1 września 2019 roku. Wprowadzona nowa struktura klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego uwzględnia podział zawodów na branże. Zawody te przyporządkowano do branż, opisując specyfikę umiejętności zawodowych lub zakres, w jakim umiejętności te są wykorzystywane podczas wykonywania zadań zawodowych. Osiem obszarów kształcenia, do których były dotychczas przypisane poszczególne zawody, zastąpiono 32 branżami. Branże uporządkowane zostały według kolejności alfabetycznej i oznaczone trzema wielkimi literami alfabetu. Przyporządkowując zawody do branż, uwzględniono specyfikę umiejętności zawodowych lub zakres, w jakim te umiejętności są wykorzystywane podczas wykonywania zadań zawodowych. Taki podział zmienia nie tylko oznaczenia, zaważa również możliwość prowadzenia przez szkoły kształcenia ustawicznego w formie kwalifikacyjnych kursów zawodowych (KKZ) oraz kursów umiejętności zawodowych (KUZ). Zgodnie z artykułem 117 ustawy z dnia 14.12.2016 roku „Prawo oświatowe” – publiczne i niepubliczne szkoły prowadzące kształcenie zawodowe (z wyjątkiem szkół artystycznych) mogą prowadzić KKZ oraz KUZ w zakresie zawodów, w których kształcą i w zakresie innych zawodów przypisanych do branż, do których należą zawody, a w których kształci szkoła. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 2019 roku w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego wyodrębnia obszary kształcenia.

Wprowadzona nowa klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego (KZSZ) obejmuje 213 zawodów, w których wyodrębniono 248 kwalifikacji. Branże uporządkowano według kolejności alfabetycznej. Zawody są jedno lub dwukwalifikacyjne, a w przypadku 5 zawodów z obszaru artystycznego nie ma podziału na kwalifikacje; wszystkie zawody są kwalifikacjami pełnymi w rozumieniu Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK); kwalifikacje w ramach zawodów są kwalifikacjami cząstkowymi w rozumieniu

ZSK; wszystkie zawody w KZSZ posiadają przypisany poziom Polskiej Ramy Kwalifikacji oznaczony cyfrą rzymską; wszystkie kwalifikacje w KZSZ posiadają przypisany poziom Polskiej Ramy Kwalifikacji oznaczony cyfrą arabską. Na uwagę zasługuje fakt, że w pięciu tzw. zawodach pomocniczych, dedykowanych osobom niepełnosprawnym intelektualnie w stopniu lekkim wprowadzono zawody: pracownik pomocniczy krawca; pracownik pomocniczy mechanika; pracownik pomocniczy ślusarza; pracownik pomocniczy stolarza; asystent fryzjera.

Na praktyczną naukę zawodu u pracodawcy przeznaczają się w tym przypadku wszystkie godziny zajęć kształcenia zawodowego praktycznego przewidziane w ramowym planie nauczania dla szkoły zawodowej, tj. 970 godzin zajęć w 3-letnim okresie nauki (nie mniej niż 60% łącznej liczby godzin zajęć przeznaczonych na kształcenie zawodowe w ramowym planie nauczania). Oznacza to, że uczniowie szkoły branżowej I stopnia, będący młodocianymi pracownikami, mają zapewnione średnio co najmniej 2 dni w tygodniu praktycznej nauki zawodu u pracodawcy przez cały okres kształcenia.

W związku z powyższym w rozporządzeniu uwzględniono następujące zmiany m.in.: przyporządkowano każdą z form praktycznej nauki zawodu do określonego typu szkoły; wskazano podstawę prawną odbywania zajęć praktycznych u pracodawców; przedstawiono wymiar zajęć praktycznych odbywanych u pracodawców na zasadach dualnego systemu kształcenia; zwrócono uwagę na zapewnienie pracodawcy możliwości wpływania na treści programu nauczania dla zawodu w zakresie zajęć praktycznych.

Przepis zawarty w art. 120 ustawy „Prawo oświatowe”, dotyczący organizacji praktycznej nauki zawodu obliguje ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz nakłada jednocześnie obowiązek określenia, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy, w drodze rozporządzenia, warunków i trybu organizowania praktycznej nauki zawodu w warsztatach szkolnych, pracowniach szkolnych, a także w innych podmiotach wymienionych w art. 70 ust. 1 ustawy, z uwzględnieniem zakresu spraw, które powinny być określone w umowie, o której mowa w art. 70 ust. 2 ustawy, w tym praw i obowiązków podmiotów, o których mowa w art. 70 ust. 1 ustawy, a także kwalifikacji wymaganych od osób prowadzących praktyczną naukę zawodu i przysługujących im uprawnień.

Przyjęte rozwiązania określają warunki organizowania zajęć praktycznych u pracodawców na zasadach dualnego systemu kształcenia obejmującego realizację kształcenia teoretycznego w szkole oraz praktyczne uczenie się zawodu u pracodawcy, co pozwala na zwiększenie możliwości dostępu uczniów do praktycznej nauki zawodu w rzeczywistych warunkach pracy. Wprowadzenie do realizacji przez szkołę prowadzącą kształcenie zawodowe

proponowanego modelu kształcenia dualnego, obejmującego odbywanie zajęć praktycznych u pracodawców na podstawie umowy zawieranej pomiędzy szkołą i pracodawcą, istotnie poszerza zakres uczenia się zawodu poprzez praktykę w rzeczywistych warunkach pracy. Można przypuszczać, że technika, które dotychczas nie organizowały zajęć praktycznych u pracodawców, rozpoczną wdrażanie nowych rozwiązań od wariantu „minimalnego” (tj. 30% zajęć praktycznych u pracodawców), z uwagi na konieczność podjęcia szeregu działań dostosowujących nie tylko o charakterze organizacyjnym (np. w szkolnym planie nauczania), ale również merytorycznym (w programach nauczania dla zawodów).

Współpracę na linii pracodawca – uczeń – szkoła wzmocniono również w odniesieniu do kształcenia uczniów branżowych szkół I stopnia będących młodocianymi pracownikami. W tym kontekście odpowiedzialność za kształcenie ucznia – młodocianego pracownika spoczywa zarówno na dyrektorze szkoły jak też na pracodawcy, dlatego też niezbędne jest podjęcie współpracy pracodawcy ze szkołą, w której ten młodociany pracownik realizuje kształcenie zawodowe teoretyczne oraz kształcenie ogólne.

W roku szkolnym 2021/2022 do 1668 branżowych szkół I stopnia uczęszczało 202,0 tys. uczniów (o 3,4% więcej niż w poprzednim roku szkolnym), wśród których 68,7% to mężczyźni. Szkoły publiczne stanowiły 88,1% tego typu szkół.

W roku szkolnym 2022/2023 do branżowych szkół I stopnia uczęszczało 207,97 tys. uczniów w tym kobiety 65,680 tys., a liczba szkół branżowych wzrosła do 1674. Szkoły publiczne stanowiły 88,1% tego typu szkół.

Tabela 1

Liczba szkół branżowych I stopnia

2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023
1504	1578	1670	1668	1674

Źródło: www.stat.gov.pl

Od roku szkolnego 2020/2021 w Polsce funkcjonują również 82 branżowe szkoły II stopnia, przeznaczone dla absolwentów branżowych szkół I stopnia, spośród których 80,5% to szkoły publiczne.

Potwierdzenie kwalifikacji w zawodzie

Przebudowa szkolnictwa branżowego, która nastąpiła od roku szkolnego 2019/2020 koncentruje się również na usprawnieniu i zwiększeniu efektywności egzaminów zawodowych. Egzaminy te z jednej strony powinny weryfikować jakość procesu kształcenia, a z drugiej stanowić przepustkę do sukcesu

na rynku pracy. Skuteczność kształcenia zawodowego powinna być mierzona liczbą absolwentów, którzy uzyskują kwalifikacje zawodowe. W obecnym stanie prawnym do przeprowadzania egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodach uprawnione są dwie instytucje: Centralna Komisja Egzaminacyjna i podlegające jej Okręgowe Komisje Egzaminacyjne oraz komisje działające w Izbach Rzemieślniczych. Warunkiem otrzymania stosownego dokumentu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe jest nie tylko dobre przygotowanie uczniów, ale także przystąpienie do egzaminu, które dotychczas nie było obligatoryjne. Co więcej, obowiązek przystąpienia do egzaminu zawodowego jest warunkiem ukończenia szkoły. Ponadto ustawowy obowiązek przystąpienia do egzaminu zawodowego może przyczynić się do wzmocnienia działań podejmowanych przez szkołę, nakierowanych na zapewnienie wysokiej jakości kształcenia. Dla uczniów, którzy zdali egzaminy zawodowe ze wszystkich kwalifikacji wyodrębnionych w danym zawodzie, dyrektor okręgowej komisji egzaminacyjnej ustala końcowy wynik egzaminów zawodowych, również według ustalonego wzoru. Zgodnie z powyższym, na certyfikacie kwalifikacji zawodowej umieszczany będzie jeden wynik łączny z części pisemnej i części praktycznej. Wprowadzono wagę na poszczególne części egzaminu, co powoduje zwiększenie znaczenia części praktycznej. Natomiast na dyplomie zawodowym, zamiast wyników dla każdej kwalifikacji, umieszczana jest średnia z wszystkich kwalifikacji w danym zawodzie.

Egzamin zawodowy jest formą oceny poziomu opanowania przez osoby wiadomości i umiejętności z zakresu jednej kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie i jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego. W rzemiośle nauka zawodu kończy się egzaminem czeladniczym, który składany jest przed komisją egzaminacyjną Izby Rzemieślniczej. Egzamin czeladniczy przeprowadza się w dwóch etapach: praktycznym i teoretycznym. Etap praktyczny – polega na samodzielnym wykonaniu przez zdającego zadań sprawdzających umiejętności praktyczne; przeprowadzany jest on w wytypowanych warsztatach rzemieślniczych posiadających warunki organizacyjne i techniczne niezbędne do wykonania przez zdającego zadań egzaminacyjnych. Czas trwania etapu praktycznego nie może być krótszy niż 120 minut i nie może być dłuższy niż 24 godziny łącznie w ciągu trzech dni. Etap teoretyczny składa się z części pisemnej i z części ustnej. Część pisemna (testy) polega na samodzielnym udzieleniu odpowiedzi z zakresu następujących tematów: rachunkowość zawodowa; dokumentacja działalności gospodarczej; rysunek zawodowy; przepisy i zasady bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony przeciwpożarowej; podstawowe zasady ochrony środowiska; podstawowe przepisy prawa pracy; podstawowa problematyka z zakresu podej-

mowania działalności gospodarczej i zarządzania przedsiębiorstwem. Zdający zdał egzamin, jeżeli z etapu praktycznego i etapu teoretycznego uzyskał co najmniej oceny dostateczne. Osoby, które zdały egzamin, uzyskują świadectwo czeladnicze. Dodatkowo istnieje możliwość uzyskania Europass – Suplementu do Świadectwa Czeladniczego. Zawiera on zapis umiejętności i kompetencji w języku angielskim, potwierdzonych zdaniem egzaminem wraz ze wskazaniem zawodów.

Podsumowanie

Pod kierunkiem edukacji zawodowej formułowane są obecnie różnorodne wymagania i potrzeby, jednak najczęściej wymienia się potrzebę przygotowania absolwentów szkół zawodowych do elastyczności, mobilności i konkurencyjności. W tym kontekście współczesna szkoła zawodowa (branżowa szkoła I stopnia) powinna realizować kształcenie zawodowe o wysokiej jakości, które między innymi:

- ustanawia odpowiednie kompetencje zawodowe opisane w podstawach programowych kształcenia w zawodach;
- rozwija kompetencje personalne i społeczne niezbędne do zdobywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- dostosowuje kierunki i efekty kształcenia do wymogów rynku pracy;
- uczy postawy przedsiębiorczości sprzyjającej aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym;
- umożliwia kontynuację kształcenia (np. dodatkowe uprawnienia i certyfikaty), także osobom o specjalnych potrzebach edukacyjnych;
- ułatwia uczestniczenie w rynku pracy podczas kształcenia zawodowego;
- solidnie przygotowuje do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe;
- promuje umiejętności zawodowe swoich uczniów oraz analizuje oferty pracy dla absolwentów;
- uwzględnia wnioski z analizy losów absolwentów (Dzielnicka 2013, s. 8).

Wydaje się, że po dziesięcioletnim wysiłku nad przebudową szkolnictwa zawodowego zmierzamy w dobrym kierunku, o czym może świadczyć wzrost zainteresowania tym segmentem edukacji, zwiększenie liczby szkół branżowych oraz możliwość edukacji zawodowej na dalszym etapie w branżowej szkole II stopnia. Przyszłość edukacji zawodowej zawiera się w systemie dualnym uwzględniającym współpracę trzech podmiotów pracodawca – uczeń

– szkoła. Problemem pozostaje pozyskanie młodej kadry nauczycielskiej do kształcenia zawodowego.

Literatura | References

- BARANIAK B. (2007), Szkolne kształcenie zawodowe – elementem edukacji zawodowej, [w:] *Pedagogika pracy*, red. S. M. Kwiatkowski, A. Bogał, B. Baraniak, Warszawa.
- BARON-POLAŃCZYK E., KLEMENTOWSKA A. (2017), „Barometr zawodów” – prognozy zapotrzebowania na rynku pracy, „Społeczności Lokalne. Studia Interdyscyplinarne”, nr 1, s. 142.
- BOBEK M. (2018), Kształcenie zawodowe pracowników młodocianych w warunkach rzemiosła, [w:] *Wyzwania i dylematy edukacyjno-zawodowe*, red. E. Baron-Polańczyk, A. Klementowska, tom 5, Wyd. UZ-IIBNP, PTP, Zielona Góra.
- DZIELNICKA E. (2013), Współpraca pracodawców ze szkołami zawodowymi. Terażniejszość i przyszłość, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa, https://pliki.ore.edu.pl/WPZ_publicacje/Wspolpraca_pracodawcow_ze_szkolami_zawodowymi.pdf [data dostępu: 11.12.2023].
- KABAJ M. (1998), Projekt systemu integracji edukacji zawodowej i rynku pracy. W kierunku kształcenia dualnego, „Polityka Społeczna”, nr 9.
- KABAJ M. (2000), Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego, [w:] *Efektywność kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe a rynek pracy*, red. U. Jeruszka, Warszawa.
- PRAWO OŚWIATOWE, Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę. Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 60, 949 i 2203; 2018, poz. 2245; 2019, poz. 1287).
- USTAWA O RZEMIOŚLE z dnia 22 marca 1989 r. (Dz.U. 1989, nr 17, poz. 92).
- USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 59).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz.U. 2017, poz. 622 i 2356, Dz.U. 2019, poz. 1536).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu.

- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. 2019, poz. 316).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu (Dz.U. 2019, poz. 391).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz.U. 2019, poz. 502).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie (Dz.U. 2019, poz. 1707).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI I NAUKI z dnia 18 stycznia 2023 zmieniające rozporządzenie w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. z dnia 26 stycznia 2023, poz. 183).
- ZARZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 11 lipca 2019 r. zmieniające zarządzenie w sprawie nadania statutu Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (M.P. 2019, poz. 703).